

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Павло
Загребельний

СМЕРТЬ У КИЄВІ

Харків
«ФОЛІО»
2025

Київ був повен лагідного сяйва. Воно лилося згори, із спокійного осіннього неба, високо знесеного над київськими горами, знизу піднімалося йому навстріч сяйво зелене, а між зеленим і високоголубим тихо плавало золото соборів, легко лягала поміж ними перша пожовклість листя, і неначе в душу вхлюпувалося оте м'яке світіння, і відчувалося, що, входячи в цей город, мовби стаєш безсмертним.

Та Дуліб гаразд відав, що за цим спокійним сяйвом незнищимо стоїть свіжий спогад про смерть, яка сталася в Києві, — тож в'їздив він у город без радості, а коли б мав змогу вибирати, то, певне, охочіше струсив би на город порох з ніг своїх за звичаєм апостольським, аніж мав простувати по вулицях, де ще тиждень тому тягнуто тіло вбитого князя Ігоря.

Не був апостолом, а тільки княжим лікарем прибічним, отримав несподівану владу не над самою плоттю князевою, а й над його душею, і вийшло так, що великий князь київський Ізяслав Мстиславович поставив Дуліба над усіма найдовіренішими, над боярами, воєводами і тисяцькими. І коли в поході проти чернігівських князів прийшла вість про вбивство Ігоря в Києві, Ізяслав потаємно послав Дуліба гнати слід у сьому тяжкому й кривавому ділі.

Дуліб в'їздив крізь Софійські ворота. Був стомлений і важко похмурий, сяйво київське мовби й не обходило його, зате щедро проливалось на Іваницю, який з належною шанобливістю до свого хазяїна їхав трохи позаду, був, як завжди, безжурно-усміхнений, світлий лицем і вражав кожного стрічного неторканою чистотою свого погляду.

Перед цим проїхали вони Подільську торговицю — це останнє сумне пристанище мертвого Ігоря, куди привезено його після вбивства з Гори на простому однокінному возі, — згодом обдимлювалися димами Гончарівки, в навмисному неквапі пробиралися крізь сморід Кожум'як — Дуліб вибирав найнужденніші, найбрудніші вулички нижнього Києва, так наче прагнув бодай цим спокутувати смерть князеву. Іваниці ж було скрізь однаково, він так само сяяв чистотою очей своїх повсюдно, ніякий сум не дошкуляв йому, та й ніщо на сім світі, здавалося, не могло потьмарити його ясної душі.

Від Софії Дуліб повернув коня тим шляхом, що ним мала летіти тоді оскаженіла юрба киян з наміром видобути князя Ігоря з монастиря святого Феодора і звершити над ним свій суд — скорий і неправий. Все виказувало те, що Дуліб ось так проїде через місток перед брамою до старого Володимирового города, побіля монастиря святого Феодора і Мстиславового княжого двору, тоді на Бабиному торжку притримає коня і, не дбаючи, їде за ним Іваниця чи ні, поверне назад, щоб відбути ще раз смертну путь князя Ігоря, тепер уже не в напрямку зворотному, а в справжньому, і, може, пережити ту путь або ж відшукати на ній початки слідів, які згодом він має розплутати до кінця.

Власне, Дуліб і не мав чого кружляти по цьому колу смерті. Міг би згодом пустити по ньому самого Іваницю,

хоч той, попри всю свою видиму безжурність і незацікавленість справами свого хазяїна, вже й так побачив усе, що мав побачити, про інше ж не турбувався: знав, що всі вісті, явні й затаєні, самі прийдуть йому до рук без ніяких зусиль, як то вже було не раз і не двічі, аби лиш набратися потрібного терпіння.

Та навіть Іваниця подивувався Дулібові, коли той для першого разу не став простежувати до кінця смертної путі Ігоревої, не спробував також непоміченим заховатися у великому городі, а відразу, щойно проїхав браму Володимирового города, попрямував до воріт монастиря Феодора і чимдуж ударив у дерев'яне клепало.

Годі було ждати, що після недавніх подій тут охоче розчинятимуть браму перед кожним, і Дуліб звів був руки, щоб ще раз ударити в клепало, але збоку від воріт відчинилося рипливо віконечко, і заросле по самі очі чорною бородою обличчя мовчки втупилося в прибульців.

— До ігумена Ананії, — глухо мовив Дуліб і, зауваживши недовір'я чорнобородого ченця, додав: — Од великого князя Ізяслава.

При цьому доторкнувся пальцями до золотої гривни Ізяславової, що мав на шиї. Іваниця радісно позирав на бородатого ченця, ще з більшою радістю дивився він на свого хазяїна і на його коштовну гривну; такий усміх судився тільки тим, хто прибуває з вістями добрими, тому чернець, ще трохи повагавшись і покліпавши очима, загрюкотів важкими засувами на монастирській брамі. Він схаменувся лиш тоді, коли ті обидва так і в'їхали на монастирський двір верхи, не злізли з коней, немов погані половці. Хотів щось проректи гнівне, звів руку, може, й для проклятьби, але Дуліб спокійно сказав йому:

— Зачиняй браму, щоб ніхто не бачив.

Так ніби перед цим весь Бабин торжок не дивився, як вони святотатно в'їздили в монастир.

Все-таки Дуліб зіскочив з коня, те саме зробив також Іваниця, але не з пошани до святого місця, а лиш з потреби розім'яти затерплі від довгої їзди ноги.

Прибрамний довго порався з важкими засувами.

— Варязькі причандали, — стежачи за силкуванням ченця, зауважив Іваниця, і не знати було, чи то розмірковує вголос для самого себе, чи звертає увагу свого хазяїна. Та Дуліб і сам уже встиг запримітити все: і міцну стіну монастирську кам'яну, і важезну браму з дубових колод, і хитромудрі запори на брамі, і монастирські будівлі з сірого, незвичного для Києва каміння. Тільки й було тут київського, що дерева; високі, буйнолисті, розложисті, дерева приховували неоковирність монастирських кам'яних будовань, але водночас і виказували їхню тяжкість, їхній, сказати б, чужий для сеї щедрої землі дух твердості, суворості, черствості.

Монастир заснував покійний великий князь Мстислав, син Мономаха від Гіти, дочки англійського короля. Вже сам Мстислав мав у своїй крові задосить північної суворості, а ще до того одружений був з дочкою свейського конунга Христиною, — отож, мабуть, і закладалися ці будовання відповідно до узвичаєнь князя та княгині, вишукувався десь сірий важкий камінь, ламався й переправлявся по ріках до Києва, щоб лягти отут, у стіни церкви, келій і служб, творити святість саме таку, якою вона малювалася в похмурих північних душах. Останнє пристанище своє великий князь Мстислав і княгиня Христина знайшли в цьому суворому притулку, обох їх поховано

в монастирській церкві; згодом мала упокоїтися тут навіки друга жона Мстиславова, яка тим часом ще жила на княжому дворі з синами своїми Володимиром та Михалком, але ніхто не гадав, що неприступна ся обитель стане місцем смертовбивства, надто ж княжого.

Здавалося б, чоловік, захований за цей камінь, за ці запори важкі, може назавжди відкинути турботи про власну безпеку від загрози ззовні. Насправді ж вийшло так, що камінь цей не порятував князя Ігоря, а мовби позбавив його змоги порятуватися, ухилитися від загрози, втекти від нападників.

Ясна річ, можна було подивуватися, як то вдалося на товпові так легко, швидко й просто продертися в монастир, але Дуліб не любив поквапу ні в чому, не хотів поспішати й у такому новому для нього ділі, як установа істини про вбивство чоловіка непростого звання.

— Тепер відведи нас до келії убієнного, — звелів Дуліб прибрамному, коли той нарешті впорався з своїми засувами. Можна було б його спитати, чи й того дня, коли вбито князя Ігоря, він так само дбав про свої запори, та сказано вже, що Дуліб не любив поквапу ні в якому ділі, тому й не питав ні про віщо. Зате прибрамний розтулив рота, видно, для якогось запитання, але Дуліб, наче не хотів чути його голосу, випередив того.

— Убієнного, — сказав він, — до келії убієнного князя Ігоря, схимника вашого.

Плутаючись у довгополій і, до речі, досить новій рясі, чернець попровадив їх поміж дерев, провів побіля церкви, побіля важких, присадистих будівель і мовчки тицьнув рукою в напрямку чи то ще якоїсь будівлі, чи просто купи сірого каміння, тоді відступився вбік, з неприхованим

осудом у погляді стежив, як ці двоє ведуть своїх коней до місця святого здавна, а тепер ще й освяченого мученицькою смертю колишнього господаря.

— Зостанемось тут, — кинув ченцеві Дуліб, — скажи отцю ігумену про це.

Він полишив повід свого коня Іваниці й пішов поміж деревами до тої купи сірого каміння, що слугувало ще недавно житлом для князя Ігоря. Скит лише зовні вражав дикою непривабливістю. Зсередини відзначався несподіваною сліпучою білістю й затишком. Мав дві келійки: передпокій і ложницю. В обох проста, але вигідна дерев'яна обстава, на стінах дві маленькі іконки з зображенням мук Христових, ніщо не вказувало на сановність колишнього мешканця, хіба що велика оленьча шкура, недбало кинута на дерев'яний тапчан у ложниці, та ще в кутку передпокою два посохи з дорогого заморського дерева.

Все це Дуліб оглянув миттю, впівока, бо й оглядати, власне, тут не було чого, водночас він оцінив усі вигоди цього усамотненого місця для своєї незвичної справи, тому, коли в дверях став ігумен монастиря отець Ананія, довірений великого князя вже знав твердо: вони з Іваницею пробудуть тут саме стільки, скільки треба для викінчення завдання, ще й не початого.

Ігумен пасував до цих білих, чистих і тихих покоїв, а не до того дикого каміння, понавергуваного між зелено-золотих київських дерев на монастирській садибі. Був маленький, худий, як скіпка, білотілий, білорукий, мав дбайливо підстрижену бороду; все в ньому так і сяяло чистотою і виमितістю, на новісінькій чорній рясі гарно лежав золотий, з самоцвітами хрест на золотому ж ланцюгу; складалося враження, ніби перед Дулібом і не ігумен монастиря, цієї

обителі бідності, молитов і зітхань, а високий ієрей церкви. Ігумен підняв маленьку кволу руку чи то для благословення, чи, може, навпаки, щоб гнати непроханого гостя, але Дуліб так само, як перед цим ченця, хотів не допустити до мови отця Ананію і вже розкрив рота, щоб повідомити йому все про себе, та цього разу проворніший виявився господар.

— Сказано вже, — якось ніби гидливо промовив ігумен і скривив губи, — знаю, що послані великим князем. Але ж коні...

— Потрібні нам будуть тут, — твердо сказав Дуліб, зненавидівши ігумена за саме тільки скривлення його губ і насилу гамуючи бажання вдарити його в обличчя десятком страшних запитань, на які в того не могло бути відповідей.

— Не відаю тільки, — знов почав був ігумен і знов перехопив його мову Дуліб.

— Звуся Дуліб, лікар прибічний у великого князя Ізяслава, товариш мій — Іваниця.

— Слуга, — уточнив ігумен.

— Товариш, — твердо повторив Дуліб, — а також помічник у моїй справі.

— Тут лікують душі, а не тіло, — нагадав ігумен, так само не сходячи з порога і, отже, ще не визначаючи свого ставлення до посланців.

— Не для лікування послано нас, — мовив Дуліб. — Пройти маємо по сліду смерті, що сталася тут.

— Не тут, — знов скривився неприємно ігумен. — У Києві.

Дуліб підійшов до нього, насунувся своєю важкою по-статтю.

ЗМІСТ

СМЕРТЬ ПЕРША. СУЗДАЛЬ.....	3
СМЕРТЬ ДРУГА. КИЇВ.....	391
Пояснювальний словник	711